

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՎՉՈՒԹՅՈՒՆ

«Սկիզբն իմաստութեան երկևոր Տեառն:
Իմաստութիւն յեւ ճանապարհաց գովի,
եւ ի հրապարակս համարձակութիւն բե-
րէ: Ձի պսակ շնորհաց ընկալցի գլուխ
քո, եւ մանեակ ոսկի ի պարանոցի
քում» (Առակաց Ա 7, 9, 20):

Սույն թվականի ապրիլի 1-ին հոգևոր ձե-
մարանի հանդիսությունների դադիւճում,
Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս.
Պոպապայանի նախագահությամբ, տեղի ու-
նեցավ Ս. Թորգոմ արեղա հարապանի վար-
դապետական թեպի բանավոր պաշտպանու-
թյունը:

Արդեն ավանդություն դարձած այս պաշտ-
պանությանը ներկա էին Մայր Աթոռի միա-
բանությունն ու պաշտոնությունը, հոգևոր
ձեմարանի դասախոսական կապն ու ուսա-
նողությունը, ինչպես նաև հայր սուրբի հա-
րապատներն ու այլ հյուրեր:

Հայր Թորգոմի ներկայացրած «Ս. Էջմիած-
նի հարաբերությունները ցարական արքու-
նիքի հետ սկզբից մինչև 19-րդ դարի սկիզբը»
խորագիրը կրող աշխատանքը քննելու հա-
մար, Վեհափառ Հայրապետի հանձնարարու-
թյամբ կապմվել էր մի հանձնաժողով. նա-
խագահ՝ Մայր Աթոռի դիվանապետ գերա-
շնորհ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայան, ան-
դամներ՝ Մայր Աթոռի Միջեկեղեցական հա-
րաբերությունների ընդհանուր քարտուղար,
հոգևոր ձեմարանի վաստակավոր դասախոս
տիար Պարզև Շահբապան և «Էջմիածին»
ամսագրի խմբագիր, հոգևոր ձեմարանի դա-
սախոս տիար Երվանդ Մեղրոյան:

Պաշտպանությունը բացման խոսքով սկը-
սում է Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանը, որից
հետո հանձնաժողովի անդամ տիար Պ.

Շահբապանը ունկնդիրներին է ներկայաց-
նում աշխատանքի վերաբերյալ հանձնաժո-
ղովի որոշումը:

«Թորգոմ արեղա հարապանի վարդապե-
տական աշխատանքը նվիրված է «Ս. Էջ-
միածնի և ցարական արքունիքի հարաբե-
րություններին», որոնց ուսումնասիրությունը
կարևոր է հայ ժողովրդի պատմության հա-
մար ընդհանրապես և Հայ Եկեղեցու պատ-
մության համար մասնավորապես:

Աշխատությունը բաղկացած է ներածու-
թյունից և վեց գլուխներից: Ներածության
մեջ խոսում է հայ և ռուս ժողովուրդների
կապերի մասին ընդհանրապես, նկարագրում
դրանց ուսումնասիրման վիճակը պատմա-
գիտության մեջ, ապա ընդգծում իր աշխա-
տության նպատակը՝ առանձնացնելու Էջ-
միածնի Մայր Աթոռի հարաբերությունները՝
մի կողմից ցարական արքունիքի, մյուս կող-
մից Ռուս Եկեղեցու հետ:

Ապա գլուխ առ գլուխ նկարագրում է
Անդրկովկասի հայության սոցիալ-տնտեսա-
կան և քաղաքական վիճակը 18-րդ դարում,
պարսկական, ապա և թուրքական ահավոր
ճնշումը հայ ժողովրդի վրա և ազգային-ա-
պատագրական շարժման սկզբնավորումը:
Հետո մասնավորվում են Ս. Էջմիածնի վաղե-
մի կապերը Ռուսաստանի հետ՝ սկսած 17-րդ
դարի վերջերից՝ Հակոբ Ջուղայեցու «Ան-
հաղթ կայսրին» նամակ-դիմումից: Հատուկ

գլուխ է նվիրված Էջմիածին-Ռուսաստան հարաբերություններին՝ Հակոբ Շամսյեցի և Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսների օրոք, որոնք հայ ժողովրդի ապստամբության հարցը անմիջականորեն կապեցին ռուսական արքունիքի ռազմական օժանդակության հետ և որոշ հաջողություն ձեռք բերեցին: Ապա մասնավորվում են Եկատերինա Բ-ի՝ հայերի նկատմամբ վարած դրական քաղաքականությունն ու Հովսեփ Արղությանի դերը կապերի սերտացման գործում: Հաջորդ գլխում նկարագրվում են հայ-ռուս փոխհարաբերությունները Ղուկաս կաթողիկոսի ժամանակ, երբ հարաբերությունները մնում էին դիվանագիտական մակարդակի վրա՝ համագործակցության հիմքով: Վերջին գլխում արդեն խոսվում է այն մասին, որ Ղուկաս կաթողիկոսի մահից հետո ռուսաց արքունիքը անցնում է Էջմիածնի գործերին ուղղակիորեն միջամտելու քաղաքականության՝ ջանալով Արղությանին կաթողիկոսացնել: Ապա տրվում է օգտագործված գրականության ցանկ:

Հանձնաժողովը, քննելով աշխատությունը, եկավ այն ընդհանուր եզրակացության, որ իրագործված է կարևոր աշխատանք, որն ունի հետևյալ գլխավոր արժանիքները.

1. Աշխատանքը՝ համեմատաբար ամբողջական ընդգրկում ունի և լավ պատկերացում է տալիս հայ ժողովրդի 17—18-րդ դարերի պայտմության մասին:

2. Հեղինակը որդեգրել է կարևոր սկզբունք՝ պատմական դեպքերը նախ նկարագրել չեզոք մոտեցումով, ինչպես դրանք տեղի են ունեցել, և ապա միայն ցուցաբերել իր վերաբերմունքը այս կամ այն հարցի առթիվ:

3. Կարողացել է լավապես օգտվել այդ մասին եղած գրականությունից՝ քաղելով այն, ինչ առնչվում է Մայր Աթոռի պատմությանը:

4. Հեղինակը ուսումնասիրությունը կատարել է հայ եկեղեցականի և հավատավոր Էջմիածնականի հայեցակետով՝ ճշտորեն գնահատելով դեպքերը և ռուսական արքունիքի կեցվածքը տարբեր շրջաններում:

5. Աշխատությունը գրված է սահուն, լավ հայերենով՝ եթե նկատի չունենանք առանձին վրիպումներ:

Աշխատությունը ավելի կատարյալ տեսնելու ձգտումով՝ հանձնաժողովն ունի հետևյալ դիտողությունները.

1. Առավելագույն չափով խուսափել օտար բառերի անհարկի օգտագործումից, որոնք եթե մի դեպքում կարող են արդարանալ հեղինակի օգտագործած աղբյուրներով, ապա ոչնչով չեն արդարանում հեղինակի շարադրանքում. օրինակ՝ Էտապ, օրինետացիա,

դոգմա, պետական ապարատ և այլն: Կան նաև որոշ լեզվական անհարթություններ:

2. Ներածության մեջ սահմանվում է, որ «աշխատանքը մի փորձ է՝ վեր հանելու Մայր Աթոռի հարաբերությունները ռուսական արքունիքի հետ 18-րդ դարում», մինչդեռ վերնագրում նշված է «Սկզբից մինչև 19-րդ դարի սկիզբը»: Սա հակասություն է, որ անհրաժեշտ է վերացնել:

3. Լավ կլիներ մեջբերել «Հայ-ռուսական դաշինքի» հայոց կողմից կապված նախագիծը (Արղության-Լապարյան), որպեսզի ընթերցողը հնարավորություն ունենար սեփական դիտումով եզրակացություն անելու և ստիպված չլիներ ընդունելու այս կամ այն ուսումնասիրողի հնարավոր անընդունելի հաստատումը:

4. Ղուկաս կաթողիկոսի ծայրահեղ պաշտավորությունը դժվար թե ճկուն դիվանագիտության ապացույց լինի, դիվանագիտությունը ծայրահեղ պաշտավորության վրա հիմնելը կարող է և սխալ հետևանքների տանել, ինչպես այս դեպքում:

Այս բոլորով հանդերձ Թորգոմ Բորգոմ Խարապյանի վերոհիշյալ աշխատությունը ունի պատշաճ գիտական մակարդակ և հիմք է տալիս հանձնաժողովին թույլատրել հեղինակին հանդես գալու իր աշխատության բանավոր պաշտպանությամբ:

Հայր Թորգոմը նախ իր գոհունակությունն ու ջնորհակալությունն է հայտնում Վեհափառ Հայրապետին՝ հայրական հոգատար վերաբերմունքի և ուշադրության համար, ապա ներկաներին ծանոթացնում իր կատարած աշխատանքի ընթացքին, պատասխանում և որոշ բացատրություններ տալիս հանձնաժողովի կատարած դիտողություններին:

Այնուհետև հանձնաժողովը հայր Թորգոմին հարցումներ անելուց և բավարար պատասխաններ ստանալուց հետո, աշխատանքի հեղինակին հարց ուղղելու իրավունք է տալիս հոգևոր ճեմարանի դասախոս, պատմական գիտությունների դոկտոր պարոն Սիմոն Գրքաշարյանին: Պարոն Գրքաշարյանի հարցին հայր Թորգոմի գոհացուցիչ պատասխանով վերջանում են հարցումները:

Փոքրիկ դադարից հետո՝ հանձնաժողովը հայտնում է իր որոշումը՝ ասելով, որ հայր Թորգոմի աշխատանքը գնահատվում է բավարար:

Տ. Ներսես եպս. Պոպապայանը ջնորհավորանքի և քաջալերանքի խոսքեր է ուղղում հայր Թորգոմին՝ ցանկանալով նրան բեղուն և եռանդով եկեղեցական գործունեություն՝ ի շահ Հայ Եկեղեցու և ժողովրդի:

Նմբովին երգված «Հայր մեր»-ով ավարտ-

Տ. ԹՈՐԳՈՒՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽԱՐԱԶՅԱՆԸ ՔՆՆԻՉ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ԵՎ ՀՅՈՒՐԱԲԱՐ ՄԱՅՐ ՍԹՈՒՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ «ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ» ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԵՏ

վում է մասնավոր վարդապետական աստիճանի ստանալու համար հայր Թորգոմի ներկայացրած աշխատանքի բանավոր պաշտպանությունը:

Ապրիլի 3-ին, առավոտյան ժամերգությունից հետո, Մայր տաճարի Իջման ս. սեղանի առաջ, ձեռամբ Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես եպս. Պոպապայանի, կատարվում է մասնավոր վարդապետական չորս աստիճանների տվչության հանդիսավոր և հոգեպարար արարողությունը:

Ներսես սրբապանը պգեստավորված, մոմակիրների, վարդապետների, քահանաների և սարկավագների ուղեկցությամբ ավանդատնից առաջնորդվում է Իջման ս. սեղան:

Դարավոր, սրբապան ու խնկաբույր կամարների տակ նորից հնչում է աստվածաբույն շարականների հոգեզվալ երգեցողությունը՝ հույզելով ներկաներին և ավելի խորհրդավոր ու հանդիսավոր դարձնելով պահը: Եկեղեցու չորս կողմերում սրբապան հայրը ծնրադիր հայր Թորգոմին է տալիս վարդապետական գավապանը և աղոթում Սուրբ Հոգուն, որպեսզի Նա Իր աստվածային շնորհները առատապես բաշխի հայր սուրբին՝ դարձնելով նրան լուսավոր և իմաստուն հոգի. «Առ չորրորդ աստիճան մասնավոր վարդապետութեան ի ձեռաց Հոգույն Սրբոյ և երթ և քարոզեալ պատեարանն սուրբ և պարակա առաքելոց և Բարձրաբեկից, և պատուէր օրինադրեաց Հարցն Սրբոց՝ ողջամիտ վարդապետութեամբ՝ ըստ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, առանց աչառանաց և երկիւղի ուսոյ և խրատեա՛, սաստեա՛, յանդիմանեա՛, և դարձեալ մխիթարեա՛ ըստ առաքելոցն բանի: Եւ դու եղիցիս առաջի Տեառն մշակ առանց ամօթոյ ծառայ ակնուական, գրելով պանուն քո ի դպրութեան կենաց ընդ երջանիկ դասս սուրբ վարդապետաց:

Տուր՝ Տեր՝ ծառայիս քում պնդորիս քարույելոյ ի լուր ժողովրդեան, պնդաւորսն սըրբել, պնդորեալսն դարձուցանել, պոգեստն իմաստնացուցանել, պատահական կշտամբել, և պարիսն հաստատել, և հրաւիրել պիտատացեալ հօտս քո բանաւոր յարքայութիւն քո և ի փառս ամենապօր տէրութեանդ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն»:

Տվչության արարողության ավարտին սըրբապան հայրը շնորհավորանքի, հորդորների ու բարեմաղթությունների իր խոսքն է ուղղում մասնավոր վարդապետական չորս աստիճաններ ստացած հայր Թորգոմին. «Սիրելի հայր սուրբ, այստեղ հավաքված քահանաները, սարկավագները և դպիրները, ինչպես նաև ներկա հավատացյալ ժողովուրդը, վստահ են, որ բոլորը սրտանց շնորհավորում են ձեզ մասնավոր վարդապետական

աստիճանի ստանալու առթիվ: Մոտ ապագային դուք գնալու եք հովվական ծառայության և միաժամանակ, եթե առիթ գտնեք, շարունակեք նաև ձեր ուսումը: Մաղթում եմ ձեզ հաջողություններ կյանքում, և ինչ էլ որ կարողանաք կյանքում կատարել հոգևոր-ազգային, շինարար աշխատանքի բնագավառում, կատարեցեք, և ինչ-որ կարող եք առնել, գիտության իմաստով ձեր պաշարն ավելացնելու՝ առեք: Եվ մի օր՝ լցված, բեռնավորված հոգևոր աշխատանքի փորձառության և նաև կրթության պտուղներով վերադառնաք այստեղ՝ ծառայելու համար Աստուծո անդաստանի մեջ: Ընդհանրապես և մաղթում եմ ձեզ առողջություն և երկար-երկար տարիների կյանք և հոգևոր ծառայության ասպարեկում՝ Աստուծո օգնականություն»:

Տ. Թորգոմ վարդապետ Խարապյան

Ծնվել է 1958 թ. Սիրիայի Հալեպ քաղաքում: Ավագանի անունով՝ Խաչիկ: 1964 թ. ծնողների հետ Լիբանանից ներգաղթել է Սովետական Հայաստան և բնակություն հաստատել Լենինական քաղաքում: Նույն թվականին հաճախել է Լենինականի Միքայել Նալբանդյանի անվան միջնակարգ դպրոց, որի ուսման լրիվ դասընթացն ավարտել է 1973 թ.:

Նույն թվականի սեպտեմբերին ընդունվել է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հոգևոր ձեմարան:

1978 թ. մայիսի 27-ին Մայր տաճարում, ձեռամբ Տ. Հուսիկ արքեպս. Սանթրուղյանի, ձեռնադրվել է սարկավագ:

1979 թ. հաջողությամբ ավարտել է հոգևոր ձեմարանի ուսումնառության վեցամյա ջրջանը և անմիաձայն նշանակվել Մայր Աթոռի դիվանատանը որպես քարտուղարության աշխատակից:

1980 թ. ապրիլին հոգևոր ձեմարանի հարկի տակ տեղի է ունեցել նրա «Համիճա վանքը» ավարտաճառի բանավոր պաշտպանությունը, որի համար նա արժանացել է «գերապանց» գնահատականի և հոգևոր ձեմարանի դիպլոմի:

1980—1981 թթ. աշխատել է Վեհարանում որպես քարտուղար:

1981—1982 թթ. տարեշրջանում, որպես ազատ ունկնդիր, հետևել է Զագորսկի վանքի հոգևոր ակադեմիայի դասընթացներին՝ միաժամանակ ծառայելով Մոսկվայի հայոց եկեղեցում:

Զագորսկից վերադառնալուց հետո նորից աշխատել է Վեհարանում:

1983 թ. հոկտեմբերի 16-ին Ս. Էջմիածնի

Մայր տաճարում ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա՝ ձեռամբ Տ. Ներսես եպս. Պոպապայանի:

1984 թ. ապրիլից նշանակվել է Մայր Աթոռի «Ալեք և Մարի Մանուկյան զանձատան» տնօրեն, ուր աշխատում է մինչև այսօր:

Տ. Թորգոմ վարդապետը, օժտված լինելով լավ ձայնով և ծիսագիտական հարուստ գիտելիքներով, իր եռանդուն մասնակցությունն է բերում եկեղեցական արարողություններին:

*
*
*

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը սրտանց ջնորհավորում է Տ. Թորգոմ վարդապետը Խարապյանին այս ուրախ առիթով և ցանկանում նրան եկեղեցա-ազգային անձանձրույթ գործունեություն, որպեսզի նա դառնա «հովիտ քաջ» և «մշակ առանց ամօթի»:

ՀԱԿՈԲ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

